

PRED 155 ROKMI ZOMREL PREDSEDA UHORSKEJ AKADÉMIE VIED EMIL DESSEWFFY

Patrik DERFIŇÁK

Emil Dessewffy

Medzi zaujímavé, no v slovenskom prostredí dnes už málo známe osobnosti môžeme zaradiť aj grófa Emila Dessewffyho, ktorého 155. výročie úmrtia si pripomíname. Narodil sa v Prešove 24. februára 1814, ako v poradí tretí potomok manželov z dvoch starobylých šľachtických rodín, ktoré zohrávali aj v dejinách dnešného východného Slovenska dôležitú úlohu. Matka, grófka Eleonóra Sztárayová pochádzala z rodu, ktorý vlastnil rozsiahle majetky najmä na Zemplíne. Otec gróf Jozef Dessewffy, rodák zo šarišských Krivian (okres Sabinov) bol nielen zámožným statkárom, ale tiež tabulárnym sudcom, spisovateľom a zástupcom viacerých stolíc na krajinských snemoch.

I keď sa Emil Dessewffy narodil v Prešove, celá rodina sa neskôr presťahovala do Košíc. Tu aj študoval, pričom vynikal hneď vo viacerých smeroch. Veľký talent prejavil napríklad pri štúdiu latinčiny, keď už ako trinásťročný

úspešne prekladal práce Cicera do maďarčiny a verejne recitoval latinské verše. K jeho obľúbeným predmetom patrila aj „štátoveda“. K rozvíjaniu širokých záujmov mladého muža nepochybne prispela tiež skutočnosť, že košické sídlo jeho rodičov často navštevovali významní predstavitelia uhorského politického a kultúrneho života. Po skončení štúdia práva sa nevenoval advokácii či úradníckej kariére, ale, tak ako bolo zvykom v prostredí zámožnej šľachty, precestoval viacero európskych krajín. Po návrate do vlasti sa usadil na jednom z otcových majetkov. Statok v Bűdszentmihály na území Szabolcskej stolice nevynikal kvalitou pôdy ani svojím rozsahom. Veľkú časť z neho dokonca tvorili mokryny. Napriek tomu sa ho grófovi Emilovi Dessewffymu po 16 rokoch usilovnej práce podarilo postupne premeniť na prosperujúci majetok.

Popri hospodárení sa však zaujímal aj o politický a hospodársky život nielen v regióne kde pôsobil, ale i celom stredoeurópskom priestore. Bolo teda celkom prirodzené, že sa postupne zapájal do viacerých spoločenských aktivít a organizácií. V roku 1835 sa tak napríklad stal členom riadiaceho výboru vznikajúceho Uhorského hospodárskeho spolku (Magyar Gazdasági Egyesület). O rok neskôr sa oženil s barónkou Paulou Wenckheimovou. Išlo o zaujímavú a vplyvnú rodinu. Paulin brat sa neskôr stal nielen ministrom, ale dokonca aj uhorským ministerským predsedom. Po svadbe sa manželia presťahovali do hlavného mesta, kde sa Emil Dessewffy popri aktivitách v rámci politického života začal venovať aj žurnalistike.

Postupne dokázal oba svoje záujmy spojiť. Od roku 1844 totiž prevzal redakciu novín Budapešti *Hiradó*, v tom čase najdôležitejšieho periodika konzervatívnej strany, ktoré viedol až takmer do konca roku 1847.

Patril k vodcom konzervatívnej strany a jej názory prezentoval na regionálnej i celouhorskej úrovni. V spolupráci s budínskou vládou plánoval postupnú modernizáciu krajiny. Jeho aktivity, ktoré mali podporiť ekonomické záujmy Uhorska smerovali predovšetkým k zrušeniu roboty či podpore zakladania bánk a úverných ústavov. Do revolúcie rokov 1848/1849 sa na rozdiel od niektorých svojich príbuzných aktívne nezapojil. To mu umožnilo po jej potlačení komunikovať s viedenským dvorom a vládou. Napríklad po vyhlásení marcovej ústavy z roku 1849 predložil viedenskej vláde memorandum, v ktorom vysvetľoval, že v Uhorsku je tento dokument nerealizovateľný. Odporúčal, aby po skončení bojov dostalo Uhorsko samostatnú ústavu. V máji roku 1850 predložil cisárovi Františkovi Jozefovi I. ďalšie memorandum, ktoré podpísalo aj 23 jeho priateľov, proti začleneniu Uhorska do Rakúska. Všetky tieto snahy a pokusy však v praxi zlyhali. Po tomto neúspechu sa preto vrátil na svoj vidiecky statok a opäť sa venoval predovšetkým poľnohospodárskej činnosti. Rozhodnutie stiahnuť sa do ústrania však nevydržalo dlho. V roku 1851 sa podieľal na znovu vytvorení Uhorského hospodárskeho spolku. Stal sa členom vedenia a jeho záujmy zastupoval napríklad pri rokovaníach o budúcej colnej politike štátu.

Významného ocenenia sa mu dostalo v roku 1855, keď ho zvolili za predsedu Uhorskej akadémie vied. Už jeho otec mal v tejto inštitúcii významné postavenie. On sám sa stal jej členom korešpondentom v roku 1843. Práve tu sa prejavila jeho mimoriadna schopnosť získavať pozornosť i dôveru verejnosti, no v neposlednom rade tiež finančné zdroje. Vďaka tomu sa mohol vo funkcii predsedu Akadémie vied obrátiť nielen na vládu, ale tiež osloviť širokú verejnosť pri zbierke na vybudovanie jej dôstojného sídla. Táto inštitúcia založená už v roku 1825 totiž, i napriek značným ambíciám, ktoré mala v rámci rôznych vedných oblastí, sídlila niekoľko desaťročí iba v prenajatých priestoroch. I keď dlhodobo existoval zámer vybudovať pre jej členov, ale i stále sa rozrastajúce zbierky a knižnicu vlastné primerané priestory, politické pomery, ale tiež nedostatok finančných prostriedkov tomu bránili. Preto keď v roku 1859 gróf Emil Dessewffy vyhlasoval ako predseda Akadémie verejnú zbierku, s cieľom získať prostriedky na vybudovanie dôstojného sídla pre túto inštitúciu, nedávali mu spolupracovníci veľké nádeje na úspech. Napriek tomu sa pokúsil zapojiť naozaj každého, kto mohol pomôcť. Oslovil verejnosť, všetky inštitúcie a významnejšie osobnosti osobne alebo listom požiadal o podporu. Situáciu však komplikoval zákaz vlády organizovať na podporu Akadémie plesy a koncerty, i keď to boli v tom čase bežné a osvedčené prostriedky na získavanie peňazí. Navyše mnohí to vnímali tak, že aj priama finančná podpora Uhorskej akadémie vied je zakázaná, alebo nežiadúca. No nakoniec napriek všetkým ťažkostiam sa podarilo grófovi Emilovi Dessewffymu a jeho spolupracovníkom zaznamenať až nečakaný úspech. Už v apríli roku 1860 sa vyzbieralo 235 381 zlatých na základinu Akadémie, z ktorej sa mala financovať jej činnosť a ďalších 269 844 zlatých na vybudovanie jej sídla. Koncom roku 1861 sa na výstavbu budovy vyzbieralo už 528 728 zlatých, k čomu pridalo aj mesto Pešť cenný príspevok v podobe hodnotného pozemku priamo na brehu Dunaja. V Budapešti tak do polovice 60. rokov mohol vzniknúť veľmi dôstojný komplex, v ktorom táto inštitúcia sídli dodnes.

I napriek tomu, že tento náročný projekt stál grófa Emila Dessewffyho veľa času a síl, nestrácal zo zreteľa ani hlavnú oblasť svojho záujmu, ktorou bolo hospodárske povznesenie Uhorska. Vypracoval rôzne state, dokumenty a plány, ktoré mali pomôcť rozvoju priemyslu i poľnohospodárstva. Viaceré z nich však aj prakticky realizoval. Od roku 1857 bol napríklad predsedom dolnoszabolčskej spoločnosti na reguláciu rieky Tisy. Vďaka opatrnému postupu sa mu nielen podarilo realizovať plánované práce a ochrániť, resp. zúrodniť rozsiahle územia poľnohospodárskej pôdy, ale tiež ochrániť ľudské obydlia pred povodňami. Skúsenosti a premyslené kroky, ktoré realizoval zabezpečili aj to, že ním vedená spoločnosť, na rozdiel od viacerých iných regulačných spoločností, nemala výraznejšie dlhy.

V roku 1857 sa podieľal na príprave memoranda, ktoré bolo pri príležitosti druhej cesty cisára Františka Jozefa I. po Uhorsku odovzdané priamo panovníkovi. I keď v tomto prípade išlo predovšetkým o snahu konzervatívnej strany dostať sa z izolácie, k tejto aktivite sa pridali aj niektorí liberálni politici. Napriek tomu, že v nej odsúdili revolúciu a vyslovili sa za plnú lojalitu s dynastiou, protestovali proti germanizácii, vysokým daniam a žiadali obnovu starej historickej ústavy Uhorska, v súlade s požiadavkami doby. Cisár síce nakoniec neprijal tento dokument, konzervatívna strana však vďaka nej získala sympatie časti verejnosti.

Po nešťastnom talianskom vojenskom ťažení, v ktorom Rakúske cisárstvo prehralo vojnu so Sardínsko-piemontským kráľovstvom a jeho spojencami roku 1859, gróf Emil Dessewffy vypracoval plán, v ktorom nielen zdôraznil potrebu modernizácie monarchie. Načrtol aj viaceré konkrétne cesty, ktoré by k tomu mohli viesť. Okrem iného žiadal odstránenie A. Bacha, podporil zrušenie poddanstva, všeobecné zdanenie a vojenskú povinnosť. Predpokladal však reorganizáciu štátnej správy, vznik spoločného ministerstva vojny, financií a zahraničia, pričom ostatné úlohy mali riešiť miestodržiteľstvá a kancelárie. V Uhorsku mala nemčinu nahradiť maďarčina atď. Časť jeho návrhov využili neskôr pri sformulovaní Októbrového diplomu, ktorý okrem oficiálneho ukončenia neoabsolutizmu mal znamenať návrat k štátoprávnemu usporiadaniu pred revolúciou 1848/1849. Okrem príslubu obnovy zastupiteľských zákonodarných orgánov malo dôjsť tiež k obnove ústavnosti a historických práv Uhorska.

V roku 1861 zastupoval v obnovenom uhorskom sneme Bratislavu. On sám stále patril k najvýznamnejším predstaviteľom konzervatívnej strany. Tá však mala v Uhorsku, ako sa ukázalo práve začiatkom 60. rokov, už len malý vplyv. Keďže nakoniec samotné uhorské mocenské kruhy tento Októbrový diplom odmietli práve prostredníctvom snemu, došlo k jeho rozpusteniu. Ani táto situácia však nezabránila grófovi Emilovi Dessewffymu pokračovať v úsilí nielen kultúrnej, ale najmä hospodárskej povzniesť krajinu. Intenzívne sa venoval prípravám na založenie finančného ústavu, ktorý by poskytoval prostriedky na nehnuteľnosti, poľnohospodársku činnosť a celkovú modernizáciu poľnohospodárskej výroby. O rozsahu jeho záujmov a aktivít svedčí množstvo prác, ktoré publikoval v priebehu 40., 50. a prvej polovice 60. rokov 19. storočia. Spomenúť možno aspoň niektoré, napríklad *A magyar vám és kereskedési ügy és annak végeligazítási módja*. Pest : Landerer és Heckenast, 1847, *Fizessünk ! : Mennyit becsülettel elbírnunk, magunknak, magunkért*. Pest : Landerer és Heckenast, 1847, *Ueber die schwebenden österreichischen Finanzfragen*. Pest, Wien u. Leipzig, 1856. Zomrel nečakane, iba ako 51-ročný, 28. januára 1866 v Bratislave.

Použitá literatúra:

- CHROMEKOVÁ, Valéria. *Politické strany Uhorska*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. 215 s.
- KEMÉNY, Mária. *A Magyar Tudományos Akadémia palotája*. Budapest : Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015. 272 s. ISBN 978-963-276-246-7.
- KÓNYA, Peter a kol. *Dejiny Uhorska*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014. 798 s. ISBN 978-80-555-0921-1.
- <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/d-8025B/dessewffy-emil-cserneki-es-tarkoi-grof-80EEA/>